

humanisztikusan megoldani, azzal a történelmi problémával azonos, hogy a személyiség mennyire lesz emberileg-erkölcsileg teljes, autonóm és szabad.”

Vagyis a Mozart-opera ethosáról van szó. Vegyünk egyetlen példát. Ahogy Figaro F-dúr kavatinájának gagliarda-lüktetését a tánc reneszánsz hagyományából („az ördög találmánya”) vezeti le, előbb a Praetoriust idéző Heinét taglalva, majd Gluck *Orpheuszának* fúriakaratát említve analógiaként, s csak ezután lát hozzá az ária tüzetes, kottapéldákkal illusztrált zenei elemzéséhez, abból végezve nemcsak a zeneesztétikai-stilisztikai analízis készül el, hanem vele párhuzamosan az emberi portré, sőt egy szociálpolitikai vonásokkal fülkicsicelt társadalomrajz is. Hasonló „részletkérdések” mozaikjából rakja össze magukat a műveket – *A varázsfuvolával* mint a humanisztikus kiteljesedést képviselő sorsban és formában való hit világgölteményével befejezve. Az elemzés hangvétele mindvégig mélyen és elkötelezetten, szinte mozarti értelemben emfatikus. Annak kell lennie, mivel az egységes,

humanisztikus világkép iránti nosztalgiáról van szó. Arról a tágabb világszemléletről, amely a mozarti életműre hivatkozva „az élet gyakorlatilag humánus berendezésének lehetősége” felől, „e lehetőségek maximuma szempontjából” tekinti át az emberi létezést. Ez a lehetőség azóta nemhogy kiteljesedni látszik, ellenkezőleg, mindinkább felváltja a minden egész eltörött élménye és a nyomában felépő totális kultúrpeszsimizmus. A jelek – és a teátrális gyakorlat – szerint visszavonhatatlanul elmúlt az egységes, analitikus gondolatrendszerek és a világban zajló folyamatok egymásnak való megfeleltetése. Legfőképpen a mindenre kiterjedő dezillúzió válthatja ki az ellenhatást, az utópisztikus hitet, hogy lehetséges „humanisztikus kiteljesedést képviselő sors és forma”.

Fodor Géza temetése mindenestre borongós szürkülétben zajlott, de amikor az utolsó sírbeszéd és a szertartás befejeztével megszólalt *A varázsfuvola* zárókórusa, abban a pillanatban a felhők mögül földergett a nap.

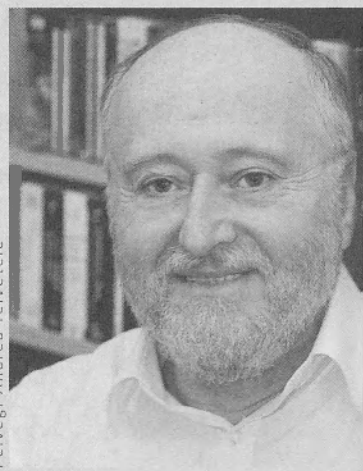
Búcsú a mestertől

Fodor Géza 1992-től 1997-ig volt a Színház- és Filmművészeti Főiskola állandó oktatója. Éppen ebben az öt évben tanult ott Osztovits Levente egyik dramaturgosztálya. Se azelőtt, se azután nem akadt tanár, aki az európai színháztörténetet egy személyben nyolc szemeszteren keresztül tanította volna diákjainak. Azóta az egyes korszakokat más-más oktató adja elő, köztük egy-egy évszázad kimarad a curriculumból.

Az itt emlékező hajdani diákok többsége dramaturgként állásban van valamelyik budapesti színháznál. Ketten rendezők lettek, egyikük pedig forgatókönyvíró. Szinte mindegyikük pályáján meghatározó személyiség volt Fodor Géza, akivel azóta is tartották a kapcsolatot: ki elektronikusan kérte rendszeresen tanácsát, ki a keze alatt dolgozott a Katona József Színházban, ki nála doktorált.

[Amikor a következő dramaturgosztályt kezdte tanítani a Főiskolán, féltékenyen nekiszegeztük a kérdést: „Jobbak nálunk?” „Természetesen – mondta. – De én magukat szeretem.”]

Fejenként ezer leütésben próbáltuk felidézni pótolhatatlan mesterünket.

Felvégi Andrea felvétele

„UGYE, MOST VICCEL?”

– kérdezte Fodor tanár úr minden rossz mondat, felületes vélemény, pontatlan olvasás vagy pusztán blöff hallatán. Kék szeme belefúródott az ember tekintetébe, és persze tudtuk mindketten: igen, ez csak vicc volt. És újrakezdtük máshonnan, alaposabban, pontosabban. És ha a végén azt mondta: „Na, erről van szó”, az nagyon jó érzés volt.

Rengeteget tanultunk tőle: nemcsak egyetemes színháztörténetet, Nádás Péter érvényes olvasását (drámaolvasást mint olyat), Mozart operadramaturgiáját, hanem ezeken felül a valódi minőséget kérdésfeltevésben, elemzésben, olvasásban.

Három tanárom volt, akit igazi mesteremként tiszteltem (ábécésorrendben): Balassa Péter, Fodor Géza és Osztovits Levente. Nem ábécésorrendben most temetjük a harmadikat. Pótolhatatlanok. Haláluk egyre inkább jelzi egy szellemi korszak végleges és visszavonhatatlan elmúlását. Azét a korszakét, amelyben nem volt kérdés, hogy az értékes jobb az értéktelennél, az igényes jobb az igénytelennél, a demokratikus jobb a nem demokratikusnál. Alappillérei voltak ők a hazai szellemi életnek: kanonizáló, orientáló, ízlésformáló emberek a szó legnemesebb értelmében. A poros nyomukba se léphetünk.

Ugye, most viccel, tanár úr?

Harangozó Eszter

AZ ÚJRAÉRTÉKELT GONDOLAT

Halálhíre hallatán első reakcióm a döbbenet és a hitetlenkedés volt. Aztán a kétségbeesés.

Persze, írjunk róla, bölintottam rögtön, de mit is mondhatnék? Hogy enciklopédikus, hatalmas történeti és elméleti tudású író, gondolkodó, tanár és gyakorló színházi ember, hogy precíz, alapos és kivételesen lelkiismeretes, hogy egyszerre analizál, összegez, teremti történeti mélységet és távlatot, s hogy ez a szenvedélyes tudás végtelen szerénységgel párosul? Mert mindez igaz, mégis szinte közhely.

Emlékképek villannak fel. A kockás ing és a sötétkék kardigán. Az óra elején akkurátusan kikészített jegy-

zetek, a kis sárga írólapok. A kíváncsi, pásztázó kék tekintet és a kis szakáll mögé rejtett szemérmes mosoly, olykor kuncogás. Ha előadásokról beszélgettünk, figyelmesen hallgatott. Aztán egyetlen félmondattal vagy kérdéssel helyre tett, és a gondolat újraértékelésére kényszerített. A vélemény szabadságát tisztelte, de a mellébeszélést nem tűrte. Minden megjegyzéséből tanultunk valamit. Biztonságérzetet adott, hogy van valaki, akinek tudása, véleménye támpont és mérce. Halálával ez a biztonságérzet ingott meg.

Elfogott a kétségbeesés: ki fogja eztán feltenni azt a kérdést, mely a gondolat újraértékelésére kényszerít?

Gecsényi Györgyi

JEGYZETEIM

A színművészetin éjszakánként próbáltunk, sokszor hajnali háromig. Mire ágyba kerültünk, fél öt volt. A reggeli órákat természetesen ellógtuk. Kivéve egyet: a Fodor Gézáét. Fél kilenckor kezdődött, pár óra alvás és egy kávé után ott ültem, neki balra, és két dologra koncentráltam. Egyrészt hogy ne vegye rajtam észre, hogy mindjárt elalszom. Másrészt hogy előadásának minden szavát leírjam. Ez valami egészen érdekes félálomszerű állapot volt: hallottam az előadást, élveztem mindent, amit a tanár úr mondott, a kezem jegyzetelt,

de valójában félig aludtam. A jegyzetek ma is megvannak. Bizonyos sorok elgörbülnek, a betűk megnyúlnak, ilyenkor aludtam el majdnem azokon a reggeleken. Nagyon fiatal voltam, de Fodor Gézánál felnőttenek éreztem magam, olyan magasra tette a mércét. Október 8-án ő mutatta volna be a könyvem az Olvasók Boltjában. Ő írta az utószót, ő volt az opponensem a könyv alapját képező doktori disszertáció védésén. Alig vártam, hogy találkozzunk. Aztán előző nap kaptam egy sms-t.

Almási-Tóth András

EZER LEÜTÉS

– ennyibe kellene hogy elférjen egy mester emlékezte. Mennyi lehet az? Fél oldal? Egy? Ritkán írok, inkább más írásait szoktam elemezni, mert ha valami jól áll nekem ebben a mi szakmánkban, hát még leginkább az. Ezt is Ő mondta rólam, amikor végzős osztályként értő jellemzéssel ajánlott bennünket az akkori dramaturgcéh-tagok figyelmébe. Aztán az önismertelen túl megajándékozott a *Don Giovannival* is, hogy kihalljam Donna Anna bosszúáriájából a tétováságot, elbátortalanodást tükröző utolsó moll futamot; hogy tudatosodjon bennem: noha Don Ottavio a szóke, a kék szemű, a lírai tenor, ezúttal, az operairodalomban először, mégis a basszus címszereplő a hős. Aztán itt van a vicenzai Teatro Olimpico, Palladio alkotása, ahol

órákat ültünk a perspektivikusan épített utcákat bámulva, csak mert Ő felhívta rá a figyelmet: ha már ösztöndíjjal eljutottunk Milánóba, ezt a kirándulást semmiképpen ne hagyjuk ki. Végül az előrehozott „kismama”-vizsga Sztanyiszlavszkijból és Brechtből, amikor friss anyukaként Horváth Barbarával közepszerűsködünk a tárgyból, és Ő, a kérlelhetetlenül pontos, szigorú európaiszínháztörténet-tanár, akinél ritkaságszámba ment a jeles, nagyvonalúan és magától értetődő természetességgel látta be: a színháztörténet e jelesei most háttérbe szorultak más „fiatalemberek” mögött...

Nem akarok beletörődni, hogy a mi holt költőink társasága Balassa Péter, Ruszt József, Osztovits Levente után most Vele gyarapodott...

Szokolai Brigitta

MEGÜRÜLT EGY POLC

Van egy polc. Neki fenntartva. Külön hely. A Fodor Gézáé.

Mindenki így érezhet, akinek volt mestere. Akitől nemcsak elsajátít, tudásra tesz szert, de világnézetet kap, morált tanul, és szakmai hozzáállást.

Egyszer egy osztálytársammal megkérdeztük, miért tetszett neki egy bizonyos előadás (miközben magunkat kárhoztattuk, hogy ezek szerint mi megint nem fedeztünk fel benne valami lényegit). Ezt válaszolta: „...az istenért, ne higgyenek nekem vakon. Bármennyi-

re igyekszem is, hogy amennyire tudok, objektív legyek, nem biztos, hogy sikerül, gyakran előfordul, hogy valami megfog, ami talán nem is az előadásban fontos, hanem csak nekem. Egyáltalán nem csalhatatlan az ízlésem, és gyakran valami lényegtelen dolog miatt szeretek egy előadást, egy másikat pedig esetleg nagyon is lényegesnek tartok, de nem érzem a sajátomnak. Csak a saját szemüknek, ízlésüknek, intuíciónak higgyenek.” Azt hiszem, így bocsátja el egy igazi mester a tanítványát. Fel kell nőni.

Keszthelyi Kinga

A LEGÉRTŐBB NÉZŐ

Volt az a bizonyos Mozart-maraton. Három műremek, három közel tökéletes előadásban. Délelőtt tizenegyedtől éjfélig. Vigyorgok a boldogságtól. A szünetben azért az okosabbja már kezdi magyarázni, miért is nem olyan jó ez. Idegesítő népség. Még majd elrontják a napomat. Csak mert színház a szakmájuk, képtelenek átadni magukat az élvezetnek. Visszaülve aztán megnyugszom: gyermeki mosolyomat viszontlátom a legértőbb néző arcán. Pedig a Tanár Úr negyedszer nézi az elődást akkor, 2007 tavaszán.

Aztán lecseng az utolsó akkord és vége. Haza kell menni, bár sehogy sem akaródzik. Felajzva éneklek útközben a *Don Giovanni*t, de hazaérve habzsolnék tovább, éjjel egy után.

És már tudom is, hogy mit. Bepötyögöm a gugliba, hogy „fodor géza” + „mozart-maraton”. Első helyen jön ki a *Muzsika* 2006-os májusi számában megjelent tanulmánya. Mohón nekiesem. Végigolvasom egyszer, aztán még egyszer. A trilogia most érik tetralógiává: három Mozart után egy Fodor Géza. Most már el tudok majd aludni.

Merényi Anna

IGAZSÁG ÉS HAZUGSÁG

Fodor Géza négy tanéven keresztül minden szerda reggel fél kilenckor elkezdte az európaiszínháztörténet-órát. Értékrendje azóta is a legfontosabb orientációs pont. Nehéz lesz nélküle. Szükségem lett volna még a tanácsára, és most egyedül vagyok. Nemcsak én, más is.

Lényeglátó és szintetizáló elme volt, és jó pedagógus. Egy pusztulófélben levő szellemiség egyik utolsó képviselője.

Azt halljuk, hogy ma már nem kell tárgyi tudás, mert

elég, ha jól használjuk a kommunikációs csatornákat. Ez hazugság. Ha elhisszük, csak a felszínt fogjuk kapirgálni. Azt halljuk, hogy a diákoknak önállóságot kell tanítanunk, mert a jó és a rossz relatív. Ez is hazugság. Ha elfogadjuk, csak silányságot fogunk termelni.

Nekünk, akik Fodor Géza tanítványai voltunk, felelősségünk van: képviselnünk és követelnünk kellene a szigorú igényességet. A most felnövő generáció ezt az értéket már csak tőlünk kaphatja meg. Lesz-e hozzá erőnk?

Révész Ágota

MIÉRT NEM LETTEM SZÍNHÁZI DRAMATURG?

Néhányszor „dramaturguskodtam”, igen, ez a jó kifejezés, más „üttni” és „ütögetni”, más „falni” és „falatozni”, szóval én dramaturguskodtam, húzogattam a *III. Richárdot*, sőt még írogattam is Shakespeare helyett szép jambusokban, de dramaturg sohasem lettem.

Az Fodor Géza volt.

Féltem tőle, főleg a vizsgák előtt, mert a máshol bevethető csodafegyverek, az okoskodás, a szépen font mondatok nála csütörtököt mondtak. Fodor Géza mindig engesztelhetetlennek, sőt könyörtelennek bizonyult – nem velünk, hanem a Színházzal szemben. Ő nyitotta fel a szememet, hogy a *Hamlet* egyetlenegy mondata mögött milyen óriási dramaturgiai, történelmi, filozófiai, pszichológiai, sőt fiziológiai ismeret rejlik, és ő volt, aki ezt az egyetlen mondatot képes volt órákon át lebilincselően elemezni. Ma is meggyőződésem, hogy jobban ismerte Hamletet, a dán királyfit, mint saját atyja vagy éppen Shakespeare.

Ez a felismerés egyenesen vezetett ahhoz a logikus és visszafordíthatatlan döntésemhez, hogy nem szín-

Mit tanácsolna Fodor Géza? Mit gondolna? Mit mondana most? – ezek a kérdések még sokáig és rendre megfogalmazódnak majd bennünk. Gyakran elmondta, mennyire sajnálja, hogy a Dramaturgiai Céh napi munkájában számos elfoglaltsága miatt nem tud olyan intenzíven részt venni, mint szeretne. Fodor Géza mégsem pusztán tagja, de jelentős és fontos személyisége volt szakmai szervezetünknek. Higgadt meglátásai, bölcs véleménye, tévedhetetlen erkölcsi és esztétikai mércéje mértékadó volt. Még ha azt reméljük, hogy a példa, amit élénk állított, továbbra is segít majd formálni állásfoglalásainkat, váratlan távozása pótolhatatlan úrt hagyott maga után. Hiánya mindig fájni fog.

Színházi Dramaturgok Céhe

házi dramaturg lettem. Hozzá mérhető tudással, alaposítással, sőt tökéletességgel lehet csak végezni ezt a munkát, anélkül elkezdni sem érdemes. Ezt Fodor Gézától tökéletesen megtanultam a főiskolán, ahol egykoron „tanulgattam”.

Maruszki Balázs

TATJANA LEVELE

1992 szeptembere óta üldöztük kíváncsiságunkkal és szeretetünkkel Fodor Gézát. Órák után, koncertszünetben, operafelvonások között, sőt egyenesen az otthonában. Egyik hétfői óra után az Esztétika Tanszék folyosóján folytattuk az órai vitát. Én megsajnáltam Tatjanát, erre ő kifakadt, mert szokása volt operahősökkel perlekedni: „Honnan veszi a bátorságot ez a falusi liba, hogy levelet írjon Anyeginnak?!” Most én írok levelet – a Tanár Úrnak. Köszönöm a válaszait. Meg a kérdéseit – azoktól hogy tudtam izzadni! –, de mindegyik megtisztelő volt. Köszönöm a szenvedélyt az opera iránt, mely – ahogy Maga mondta – az emberiség legszebb

félreértésének következménye. És amely elviselhetőbbé teszi számomra a világot. Adósa maradtam. Nem mehetek már, hogy hallgassam. Úgy tudtam várni. A könyvét sem adtam vissza.

Mi hozta Magát, amikor jött? Neonvilágítást feledtetni. Szenvédelyt törni tantermekbe. Tudatlanoknak levegőbe beszélni. Zagyvákat kijózanítani. Petrof piáninón Kövendéget megidézni. Tátott száját becsukni. Csukottat nevetésre nyitni. A csak lényegit pont hat-ezer karakterben elmondani. Nekem ez a legnehezebb ezer.

Elmúlt hét. Keresi szemem a földszinten. Integnének.

Perczel Enikő